

# Dalaröbranden den 30 sept. 1890

av Seth Neuman

Under större delen av september månad 1890 hade vädret varit soligt och varmt. Detta års höstmånad ansågs därför vara en av de minst höstlika i mannaminne.

Måndagen den 29 drar en mycket stark vind söderifrån upp genom Sverige. Vädret som varit klart och soligt med en dygnstemperatur på +11 grader C. förändras. Dagen därpå, tisdagen den 30 september, når vinden mellansverige. Den är av stormkaraktär, 25-35 m/sek. och med den följer kyla och enstaka regnskurar.

## Orkan orsakar stor skada

Från Norrköping rapporteras om en orkanliknande västlig storm. Träd, takpannor och plank blåser ner. Tele- och telegrafförbindelser bryts. I Katrineholm blåser en hög ångskorsten omkull och i Linköping faller en hel byggnadsställning till marken framför Stora Hotellet.

I Stockholm svänger tornspirorna betänkligt av och an på Tyska kyrkan och Klara kyrka. På Riddarfjärden går Mälarens vågor höga och skummet virvlar in över Riddarholmen och Gamla stan. Flera ångslupar tvingas inställa sina turer. Båtar sliter sig från sina förtöjningar.

Idag är det den stora flyttdagen i landet, då människor byter bostadsort och bostadsplats. I Kungliga Hufvudstaden syns på många platser hästekipage med stora flyttlass. Några av dessa vräks omkull i den hårda blåsten.

Dalarö hotell, som ägdes av målarmästare Martin Eklund i Stockholm, kallades tidigare för Eklundshof och omfattade förutom hotell även gästgiveri och värdshus. Hotellet sköttes av tre systrar Hultman från Eksjö varför det även kallades för Hultmans hotell. Den yngsta system Octavia Hultman (1839-1915) stod för arrendet.

Hotellet låg vid Odinsvägen strax ovanför Hotellbryggan, bakom nuvarande busshållplatsen i slänten mot villa Nordamerika.

Forts.



*Vy över Fiskarhamnen i Dalarö år 1871. Notera dåvarande lotsuppassningshuset med flaggstång och örlogsflagga beläget vid lotsbryggan. Detaljbild efter teckning av Svante Hal/beck (1826-1897) i Svenska Familj-Journalen, 1871.*

## Branden hotar hela Dalarö

Strax efter klockan 10 bryter eld ut i vindsvåningen på Hultmans hotell på Dalarö. Där bor bl.a. en amma som sköter två barn. Då kvinnan i något ärende lämnar rummet en kvart över tio slår eldslågor och rök emot henne. Hon skynar åter in på sitt rum, tar de båda barnen i sina armar, rusar ner för trapporna och slår larm. Några minuter senare står hotellets tak i ljusan låga. Eld och gnistor far över Odinsvägen och antänder byggnaderna på andra sidan. Snart brinner hela området ner mot Tullbron. Oron är stor för att gnistorna i den hårda vinden skall tända eld på byggnader över hela Dalarö.

Dalarös tre brandsprutor med uppfördringsverk förs fram under brandmästare Söderlunds ledning. Det visar sig vara mycket svårt att släcka elden. Man får inrikta sig på att begränsa den och skydda omgivande byggnader. Det brinnande området begränsas av Odinsvägen, Hotellbryggan, Spegels udde, Tullbron, Tullbacken, och kyrkogården. Klockorna i basfiolfodralet (klockstapeln) börjar ljuda och överallt hörs varningsropen; elden är lös!

Forts.



*Från branden i Dalarö den 30 september 1890. Vy från Hotellbryggan och Odinsvägen över brandområdet bort mot Tullbryggan. I förgrunden t.v. syns möbler och del av inredningen från Hultmans hotell. Originalteckning av Henrik Reuterdaahl (1870-1925) i Svenska Familj-Journalen/Svea nr. 42, från 18 oktober 1890.*

Det är svårt att i all hast få fram manstarkt och duktigt folk till släckningsarbetet. Från Lilla Dalarö (Smådalarö) och Sandemar anländer så småningom människor med arbetshästar för att hjälpa till med släcknings- och uppröjningsarbetet.

### Stockholm sänder hjälp

Via telefon och telegraf meddelar man Stockholm om branden. Något senare bryts ledningsförbindelsen i den hårda stormen.

Den synnerligen hårda och i huvudsak västliga vinden pressar eldhavet och gnistregnet rätt ut i Dalarö ström. Någon vindkantring äger ej rum under det kommande dygnet, varför ingen byggnad i Fiskarhamnen eller annorstädes antänds på Dalarö. Klockstapeln, i vars topp elden för ett tag får fäste, räddas. Och den intilliggande kyrkan berörs inte alls av elden, ej heller varmbadhuset i Fiskarhamnen, vilket brandledningen oroade sig för vid brandens utbrott.

Forts.



*Från branden i Dalarö. Vy över brandområdet sett från Tullbacken. I bakgrunden skymtas den stora villan "Nordamerika", uppkallad efter byggherren Lars Gustav Johansson (1842-1902) som i sin ungdom bodde i Amerika. Originalteckning av Henrik Reuterdaahl (1870-1925) i Svenska Familj-Journalen/Svea nr. 42 från 18 oktober 1890.*

## forts." Dalaröbranden 1890"

Från Stockholm avgick vid 14.30-tiden två transportbåtar med manskap, fem stora brandsprutor och slangar, allt tillhörande Ludvigsbergs mekaniska verkstad. Man nådde Dalarö vid 17.30-tiden och deltog i eftersläckningsarbetet fram till nästa dags morgon.

Följande byggnader blev lågornas rov: Hultmans hotell (arrenderas av fröken Octavia Hultman 1839-1915) med intilliggande annex, hus tillhörande Johan Abraham Bergström (1836-1906), villa och diversehandel ägt av handlare Anders Olsson (1828-1901), enkan Johanna Haddorfs (1821

1907) hus, tvenne gårdar tillhörande mamsellerna Anna Sofia Österman (1810-1895) och Sofia Christina Österman (1838-1919), ett hus ägt av jaktbåtsman Gustav Ferdinand Ryman (1820-1911), tullvaktmästare Carl Johan Spegels (1820-1898) villa, lotsuppassningshuset samt delar av lots- och tullbryggan.

Forts.

## Inga personskador rapporteras

Onsdagen den 1 oktober 1890 redogör samtliga stockholmstidningar för eldsvådan på Dalarö. Alla anger de nedbrunna byggnadernas antal till 12.

E. Alfred Jansson nämner dock siffran 27 i sin Dalaröbok (Stockholm, 1936), kanske beroende på att man senare i tiden till huvudbyggnadernas antal adderat olika slag av uthus som fanns i det eldhärjade området såsom fåhus, förrådshus och avträden.

Inget människoliv gick förlorat vid branden. Ej heller inrapporterades några bränn- eller kroppsskador.

Ingen vet hur elden uppstod. Kanske orsakades den av gnistor eller värme (extra drag i den hårda vinden?) från ett skorstensrör, som från hotellets kök ledde upp genom vinden. Ett annat antagande är att ångbåten Dalaröström, som strax före branden avgått från hotellbryggan, skulle ha lämnat gnistor som i blåsten for in under takåsen på hotellet och antände vindsvåningen.

Ångfartygen Sirius och Dalaröström, som på hösten ändrat sin turlista, avgick från hotellbryggan tisdagar, torsdagar och lördagar kl. 10.00.

## Ett fotografi efterlyses

På onsdagen avtog den starka vinden. Fotografen Axel Lindahl sände en av sina medarbetare till Dalarö för att fotografera brand platsen.

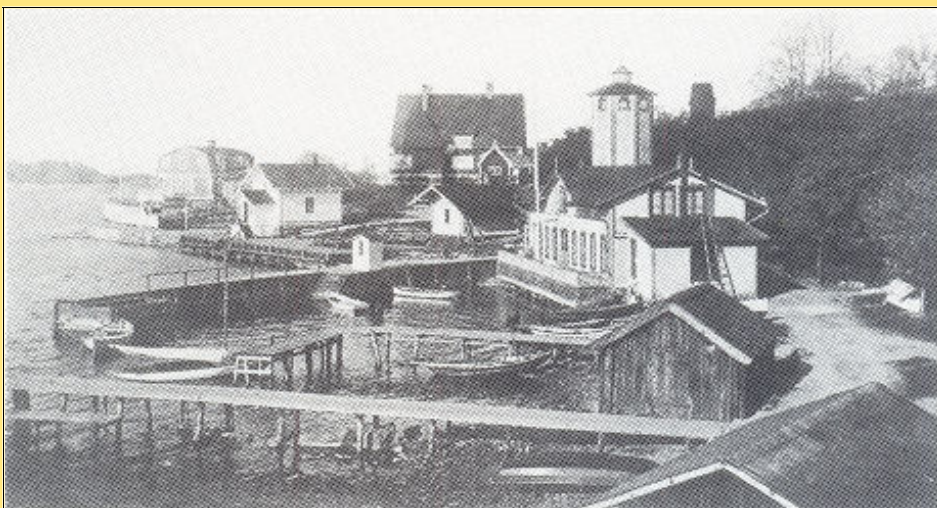
Den 6 oktober meddelar Aftonbladet att ett lyckat fotografi tagits av firman Axel Lindahls foto på brandplatsen och finns att köpa i firmans affär vid Norrbrobazaren. Fotografiet, som är taget från "Villa Amerika", visar i förgrunden ruiner av hotellet samt längre bort rester av övriga byggnader.

Mina efterforskningar på olika arkiv i Stockholm har inte lett till återfinnandet av denna bild.

Kanske köptes det av Familj-Journalen/Svea som underlag till Henrik Reuterdahls teckningar från brandplatsen?

Efter branden beslöt KB (länstyrelsen) att upprätta en stadsplan över den eldhärjade delen och övriga delar av Dalarö. Efter 1897-98 års tomt- och gatureglering fastställdes Dalarös första stadsplan i mars 1899.

Forts.



*Vy över Fiskarhamnen i Dalarö 1912. Lägga märke till den nya bebyggelsen samt lotsuppassningshuset som byggdes året efter branden i s.k. schweizerstil för att överensstämma i utseende med den intilliggande tullvaktstugan från 1850-talet. Längst t.v. Spegels udde med Bergströms villa. I mitten vilar Anders Sigfrid Olssons stora villa (nuvarande Strand Hotell). T.h. Varmbadhuset som revs 1952. Vykort från Westenius Bok- och Pappershandel, Dalarö.*

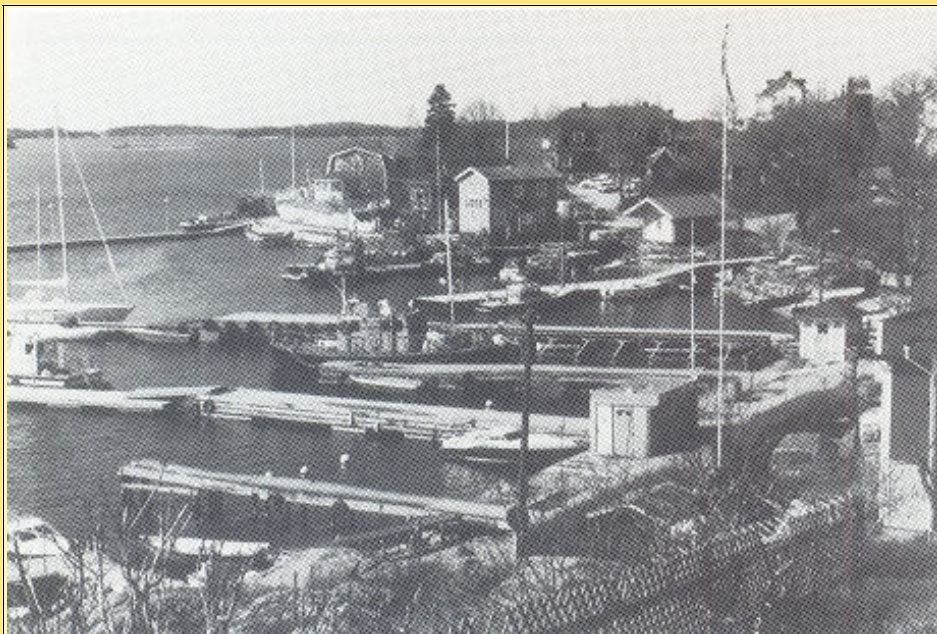
## " Brända tomten" fick nya byggnader

Inom brandområdet, som i folkmun kallades för "brända tomten", restaurerades först lots- och tullbryggorna, varefter man byggde ett nytt lotshus som stod klart 1891.

På C.J.Spegels tomt uppfördes en ny villa som övertogs av grannen J.A.Bergström. Även handlanden A.Olsson köpte in fastigheter i brandområdet. Lotsen Dahlströms hus i Tullbacken, som fick lättare skador på syd- och västsidan, byggdes om och fick nytt tak. Och hotellet, som enligt tidningsuppgifter var försäkrat till kronor 15.000, byggdes upp igen.

Vid tiden omkring 1906-07 kom de båda huvudägarna till brandområdet, J.A.Bergströms och A.Olssons arvingar, överens med Dalarö kommun om att bekosta en ny vägbyggnation runt Spegels udde. I gengäld skulle huvudägarna få övertaga och sinsemellan fördela den allmänna väg, (vilken man ville få bort) som gick tvärs över brandområdet.

Forts.



*Bild över Fiskarhamnen år 1988 (foto Seth Neuman). Jämför detta foto med C.S.Hallbecks teckning från 1871. Fotografen och tecknaren stod ungefär på samma utsiktspunkt. Typen av staket har funnits på platsen i drygt 100 år.*

## Obruten "strandväg" glädjer dagens flanerare

Och så skedde. En ny grusväg anlades runt Spegels udde. Bergströms lät utmed sin fastighet uppföra en synnerligen vacker och välgjord stenmur som enligt räkningen från 1907 kostade 907 kronor. (Gå och titta!) Ungefär samtidigt lät A. Olssons arvingar bygga en mycket stor villa i nordvästra delen av brandområdet, som familjen avyttrade 1913. Denna villa är idag Strand Hotell.

År 1907 sålde målarmästare Eklund Dalarö hotell- och restaurang till direktör Carl Löfvander, Stockholm, som genast lät hotellet genomgå omfattande reparationer. Efter ägarbyten inköptes det av Österhaninge kommun 1963 och revs 1965.

En ny stadsplan upprättades även 1911 och fastställdes i april 1920. Den kom att utgöra underlag för den bebyggelse som tillkom under kommande decennier.

Forts.

På 1890 års eldhärjade område finns idag Strand Hotell med uthus och serveringskiosk, bostadshusen vid Tullbacken, villan på Spegels udde, kiosk- och förvaringsbyggnader vid Strandvägen och vid hotellbryggan, lotsuppassningshuset (ombyggt 1933) samt en utbyggd och förlängd "strandväg", som gjort det möjligt för flanerande att njuta en obruten vattenkontakt med Dalarö ström från Kockska udden i öst till Berghamns udde i väst vilket man inte kunde för 100 år sedan.

Tandläkare Seth Neuman

Ovanstående är hämtat ur Dalarö guiden 1990 och skrivet av Seth Neuman.